

DE KEVERFAUNA VAN HET NATIONAAL PARK HOGE KEMPEN

Wie met insecteninventarisatie bezig is, beseft al zeer snel dat het volledig inventariseren van het Nationaal Park Hoge Kempen minstens een levenswerk is. Onze inventarisatie focust op kevers en is een opname van slechts enkele punten in het Nationaal Park. Toch geeft dit een goed idee van de huidige kennis en van de faunaverscheidenheid.

De Belgische keverfauna wordt geschat op 4 000 soorten, waarvan er honderden soorten na 1950 niet meer aangetroffen zijn. Vermoedelijk is de diversiteit vandaag de dag een stuk lager. Volgens de beschikbare cijfers telt Limburg sinds 1985 weliswaar ongeveer 2 000 keversoorten, maar in werkelijkheid zijn het er zeker meer.

Eugene STASSEN
Elderenweg 19
B-3930 Riemst

Luc CRÉVECOEUR
Kennipstraat 37
B-3600 Genk

74 GEGEVENSVERZAMELING

Voor onze gegevensverzameling konden we gelukkig rekenen op de resultaten van de inventarisaties van Piet Poot die rond 1985 de Vallei van de Zijpbeek intens bezocht om ongewervelden - voornamelijk kevers, wantsen en spinnen - te inventariseren. Zijn nota's en soortenlijsten van de keverfauna zijn van grote waarde. Deze inventarisaties werden aangevuld met de resultaten van de onderzoeken door Aeolus voor de periode 1999-2004:

- Fauna-elementen op de wegbermen langsheen de autosnelweg (Lambrechts *et al.*, 2000)
- Evaluatie van het actuele heidebeheer op de intrinsieke kwaliteiten voor de fauna (Lambrechts *et al.*, 2000)
- Onderzoek naar de sturing van het beheer van natte heideterreinen (Lambrechts *et al.*, 2002)
- Inventarisatie LBU-groeve Maasmechelen (Van de Genachte *et al.*, 2005)
- Opmeten nulsituatie omgeving ecoduct Kikbeek (E314) (Lambrechts *et al.*, 2004)

Voor deze studies werd gebruik gemaakt van bodemvallen, aangevuld met enkele sleepvangsten. Meestal werden enkel de loopkevers, mieren en spinnen gedetermineerd. De restvangsten werden zoveel mogelijk gedetermineerd door de Werkgroep Ongewervelden van LIKONA.

Voorts zijn volgende terreininventarisaties een belangrijke informatiebron:

- De ongewervelden (kevers, spinnen, mieren) van het bosreservaat Lanklaarderbos (2004-2005)
- Enkele kortschildkevers van Limburgs hoogveen met vermelding van *Atanygnathus terminalis*, nieuw voor de Benelux (LIKONA Jaarboek 1999)
- De inventarisatie van het hoogveen nabij de Sibelco-groeve (2000)

RESULTATEN

In het totaal zijn er de afgelopen 20 jaar 978 keversoorten genoteerd in het Nationaal Park. Dit is het hoogste getal voor een zo beperkte oppervlakte in Vlaanderen. Dit aantal soorten kan, mits een doorgedreven inventarisatie en veel aandacht voor kleine soorten, nog aangroeien tot ruim boven de 1000.

Hieronder vergelijken we de belangrijkste families met de recente

soortenlijsten uit Limburg. Ze zijn vooral een indicator voor de huidige kennis van de meeste families (Tabel 1).

RESULTATEN PER BIOTOOP

Trilveen en hoogveen

De keverfauna van trilveen en hoogveen werd al beschreven in het LIKONA Jaarboek 1999 (Crèvecoeur, 2000). Hierbij was er voornamelijk aandacht voor de kortschildkeverfauna.

Voor *Atanygnathus terminalis* is Ven onder de Berg nog steeds de enige vindplaats voor Vlaanderen. Deze kever werd recent gevonden in Nederland nabij Echt. *Acylophorus wagenscheiberi* is in Vlaanderen enkel gevonden in het Ven onder de Berg, de Ziepbeek, de Slangebeekbron en De Teut. Beide soorten, aangevuld met nog enkele opvallende en in het terrein te herkennen kortschildkevers, zijn goede indicatoren voor trilvenen.

De vennen bevatten over het algemeen weinig soorten waterkevers. De meeste wateren zijn erg zuur en bevatten vissen. Daarbuiten zijn er op het Kempens Plateau verschillende vennen die tijdens de lente en de zomermaanden reeds droogvallen. Hierdoor moeten de meeste waterkevers al te snel op het jaar verhuizen naar minder geschikte maar waterhoudende vijvers.

Langsheen de Ziepbeek en enkele vijvers kan je van mei tot juli *Donacia clavipes* aantreffen. Dit haantje is opmerkelijk metaalachtig gekleurd. De larven leven in rietstengels. De soort werd in de jaren zestig nog als zeer algemeen omschreven met verschillende waarnemingen uit de vijvergebieden (Genk-De Maten, Zonhoven, Zolder-Bolderberg) (Derenne, 1963). De afgelopen 10 jaar zijn er echter geen waarnemingen meer uit Midden-Limburg.

Natte en droge heide

In dit ecosysteem nemen loopkevers een belangrijke plaats in. De meeste soorten zijn rovers: ze eten bij voorkeur levende prooien, vaak ook soortgenoten. Kadavers worden ook niet versmaad. Naast bladluizen en cicaden staan mieren, rupsen en slakken op het menu. Op hun beurt vormen de eieren, larven en volwassen kevers voedsel voor soortgenoten, vogels en zoogdieren.

De Groene zandloopkever (*Cicidela campestris*) en de Bronzen zand-

Tabel 1. Vergelijking van de keverfamilies met het aantal soorten in het Nationaal Park en Limburg

FAMILIE	WETENSCHAPPELIJKE NAAM	AANTAL SOORTEN IN HET NATIONAAL PARK	AANTAL SOORTEN IN LIMBURG
Loopkevers	<i>Carabidae</i>	123	214
Waterkevers	<i>Dytiscidae</i> & <i>Hydrophilidae</i>	56	88
Kortschildkevers	<i>Staphylinidae</i>	243	428
Lieveheersbeestjes	<i>Coccinellidae</i>	36	40
Snuitkevers	<i>Curculionidae</i>	136	173

loopkever (*Cicindela hybrida*) zijn de meest zichtbare loopkevers van het Nationaal Park. Ze zijn actief op het heetst van de dag en vertoeven vaak in de buurt van de zandige wandelpaden. Bij verstoring vliegen ze op om enkele meters verder te landen. De aandachtige wandelaar kan dan het metaalkleurige achterlijf zien schitteren in de zon. In juni kan met name de Bronzen zandloopkever zeer talrijk zijn.

Minder opvallend maar beslist indrukwekkend zijn de schallebijters (het geslacht *Carabus*). Zij leiden een meer verborgen leven 's nachts of in de schemering om dan op zoek te gaan naar rupsen en slakken. Daarbij begeven ze zich zoals de Gekorrelde loopkever (*Carabus problematicus*) met gemak naar de toppen van de bomen. De Moerasloopkever jaagt zowel op het land als onder water. Sommige soorten leven langer dan een jaar, wat niet zo gewoon is aangezien het leven van een volwassen insect zich meestal beperkt tot enkele dagen of weken. Het Nationaal Park speelt een sleutelrol in het voortbestaan van enkele soorten van het genus *Carabus* in Vlaanderen. Hier krijgen deze niet-vliegende kevers voldoende ruimte om een sterke aaneengesloten populatie te ontwikkelen met daarin voldoende genetische variatie.

Het geslacht *Calathus* is zeer goed vertegenwoordigd op de droge heide. De kevers van dit geslacht hebben getande klauwtjes zodat ze 's nachts gemakkelijk omhoog kunnen klimmen naar de toppen van planten om daar bladluizen en mieren te verorberen. Ook rupsen en cicaden versmaden ze niet. Vanaf juni-juli zijn zij het talrijkst. Dan kan je de Roodborstloopkever (*Calathus melanocephalus*) en de Roodpotige breedhalsloopkever (*Calathus fuscipes*) een enkele keer in de vooravond aantreffen.

Tot de loopkeverfauna behoren ook zeer kleine soorten. *Microlestes minutulus* en *Syntomus foveatus* meten slechts enkele millimeters. Ze leiden soms met duizenden dicht bij elkaar hun korte leven onder de kussentjes korstmoss. De snelloopkevers (het geslacht *Bembidion*) daarentegen schuimen het oppervlak af op zoek naar een prooi. Door hun kleine afmetingen zijn zij in staat om de kleinste gaatjes te controleren. *Bembidion nigricorne* is een goede indicator van een goed ontwikkelde mozaïek-heide-vegetatie (Turin, 2000). Het grootste aantal soorten van de Snelloopkevers treffen we echter aan op de oevers van de plassen.

In het Nationaal Park komen ook loopkevers voor die een meer verborgen leven leiden. Ze wijken in vorm en bouw volkomen af van hun soortgenoten. De kleinste treffen we aan op de oevers van natuurlijke en kunstmatige plassen. *Dyschirius globosus* meet amper 2,5 millimeter. Hij is niet zo zeldzaam als de andere vertegenwoordigers van de graafloopkevers (*Dyschirius*). Heel wat forser is de Grootkoploopkever (*Brosicus cephalotes*). Dit is een typische soort voor lichte zandige gronden. Overdag verblijft hij in zijn tunnels in het open zand. Daar bouwt het vrouwtje een nest dat bestaat uit een centrale gang met zijgangen waarin telkens één ei wordt gelegd. 's Nachts gaan de kevers bovengronds op jacht waarbij uitsluitend levende prooien worden gevangen. Uit onderzoek blijkt dat ze een voorkeur hebben voor andere loopkevers. Vaak bevinden de nesten zich in de

Figuur 1.
Carabus nitens is een bijzonder fraaie en zeldzame heidesoort.
Foto: Ben Hamers

steile wandjes langs de wandelpaden. Dit is een belangrijke soort. De aantallen waarin ze voorkomt evolueert mee met het voedselaanbod in een gebied. Vooral in de LBU-groeven werden er hoge aantallen genoteerd.

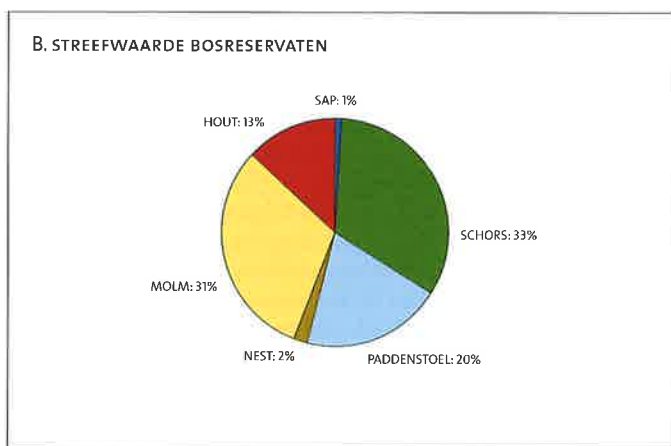
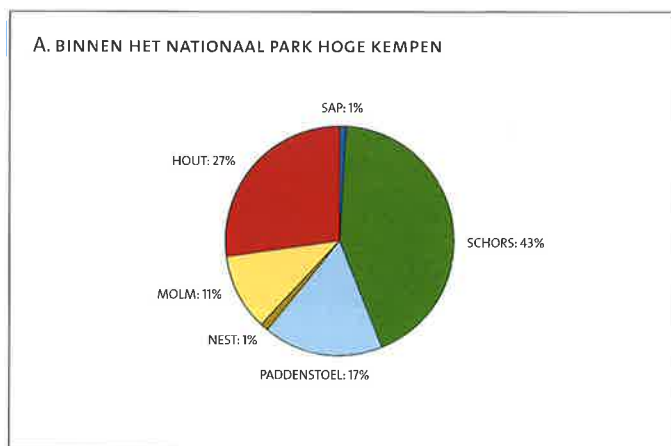
De Goudrandloopkever (*Carabus nitens*) (Figuur 1) is een opvallende, mooie en zeldzame dagactieve loopkever die eigenlijk beschouwd mag worden als het symbool bij uitstek voor het Nationaal Park in het algemeen en voor de loopkeverfauna van het park in het bijzonder. Het is een zeer bedreigde soort in het volledige verspreidingsgebied. De oorzaak van achteruitgang is vermoedelijk het verdwijnen en verdrogen van de natte heide en de vergrassing met Pijpenstrootje. De laatste jaren is er plaatselijk in Engeland en Nederland herstel opgetreden, vermoedelijk door het heidebeheer waarbij plaggen een positief effect teweeg bracht. In het Nationaal Park komt de Goudrandloopkever op verschillende plaatsen voor, maar de aantallen blijven wel erg laag. Grote loopkevers leggen in verhouding tot andere loopkevers niet veel eieren, hooguit 20 tot 30. Daar staat dan tegenover dat de kever met wat geluk ouder wordt dan anderhalf jaar; wat zeer oud is in de keverwereld. De soort staat in alle West-Europese landen op de Rode Lijst.

De warme zanderige terreintjes zijn ook interessant voor enkele andere keverfamilies.

Enkele zwartlijven (*Tenebrionidae*) zoals *Crypticus quisquilius* en *Melanion tibiale* zijn hier algemeen. In deze biotoop gaan we ook verschillende kleine snuitkevers aantreffen. Ze leven polyfaag op Struikhei (*Calluna vulgaris*), Buntgras (*Corynephorus canescens*) of Heidespurrie (*Spergula morisonii*). Ze kunnen zich ook parthenogenetisch voortplanten. De verspreiding van deze soorten is in Vlaanderen beperkt tot de Kempen, de Sint-Pietersberg en de duinen.

BOSSEN

De afgelopen 20 jaar zijn er in Vlaanderen 376 soorten xylobionten genoteerd. Dit zijn kevers die voor hun ontwikkeling minstens in één levensfase hout nodig hebben. Uit Limburg zijn er zo 349 soorten gekend. In het Nationaal Park werden er 158 soorten genoteerd. Dit is wel een bijzonder groot getal als we weten dat het rijkste bosreservaat in Limburg en Vlaanderen (Jongebos Kortesssem) 113 xylobionten telt. Binnen het Nationaal Park is er één bosreservaat (Lanklaarderbos) waar tot heden 71 xylobionten werden genoteerd. Als we van alle soorten samen het microhabitat voorstellen (Figuur 2) voor het Nationaal Park en de streefwaarde voor de bosre-

Figuur 2. Verdeling van de xylobionte keversoorten per microhabitat

2A: Binnen het Nationaal Park Hoge Kempen

2B: Streefwaarde bosreservaten

servaten in Nord-Rhein-Westfalen (Kohler, 2001), dan zijn er enkele opmerkelijke verschillen.

Het is duidelijk dat in het Nationaal Park de bossen eerder jong zijn. Voornamelijk het oudere gedeelte van de bossen met voldoende dood hout moet zorgen voor meer molm en houtzwammen. Hierdoor ontstaan er kansen voor nieuwe xylobionten in het gebied. Vermits al deze soorten goede vliegers zijn, kunnen ze snel nieuwe locaties koloniseren. Het procentueel aantal schorsbewoners en houtbewoners zal dan beduidend dalen.

Daarbuiten is het belangrijk dat de bosranden nectarbronnen bevatten. Vele bossoorten kan je op zonnige dagen aantreffen op de bloemen van onder andere Meidoorn, Brem en Lijsterbes zoals de Gouden tor (Figuur 3).

Tot het begin van de jaren negentig zijn er nog waarnemingen genoteerd van het Vliegend hert (*Lucanus cervus*) in de omgeving van de Mechelse Heide en recenter een exemplaar nabij het Lanklaarderbos. Gezien de lange ontwikkelingsduur (6 jaar van eitje tot kever) en het

Figuur 3. De Gouden tor (*Potosia aurata*) kan je in het voorjaar op meidoorn aantreffen. Foto: Luc Crèvecoeur

Figuur 4. Van de kleinste kever (*Ptinella limbata*) (0,6 millimeter) weten we zeker dat hij in het gebied voorkomt. Van de grootste (Vliegend hert) zijn er maar sporadische waarnemingen. Foto: Luc Crèvecoeur

beperkte aantal avondlijke bezoeken (midzomer rond 23 uur is een ideaal inventarisatiemoment) is het moeilijk te zeggen of we voor het Nationaal Park de soort nog op de lijst mogen houden. Binnen het Nationaal Park is er een aantal geschikte bossen of bosranden die in aanmerking komen voor aangepast beheer of het inrichten van een 'kunstmatige nestplaats' met eikenblokken en molm uit het gebied.

BESLUIT

Het Nationaal Park Hoge Kempen is voorlopig het gebied met de langste keverlijst van Vlaanderen. Dit is te danken aan de doorgedreven inventarisaties in het verleden enerzijds en aan de variatie bijzondere biotopen anderzijds. Die bevatten immers telkens verschillende gespecialiseerde bewoners. Verdere opvolging zal zeker nog nieuwe soorten opleveren. Daarnaast is echter ook het niet meer terugvinden van bepaalde soorten een belangrijke aanwijzing voor veranderd beheer of het verdwijnen van geschikt microhabitat.

In elk biotoop zijn er enkele soorten die zeker bruikbaar zijn om het beheer in functie van de keverfauna op te volgen. Het zijn opvallende soorten die gemakkelijk herkenbaar zijn en door hun schoonheid en zeldzaamheid behoren tot de paradepaardjes van het Nationaal Park Hoge Kempen.

Figuur 5. *Poecilus lepidus*. Foto: Maarten Jacobs

DANKWOORD

Onze oprechte dank gaat uit naar alle vrijwilligers van de LIKONA-Werkgroep Ongewervelden voor de vele uren inventariseren, sorteren en interpreteren.

SAMENVATTING

Binnen het Nationaal Park zijn er de afgelopen 20 jaar 978 soorten kevers genoteerd. Dit is zowat een kwart van de Belgische fauna en de grootste soortenlijst voor één gebied.

De droge heide is voornamelijk rijk aan Carabidae met *Carabus nitens* als meest opmerkelijke en bijzondere soort. De vennen en venen zijn vrij zuur en daardoor soortenarm maar wel met een zeer specifieke fauna van Dytiscidae en Staphylinidae.

De meeste bossen zijn nog jong en daardoor zal de soortenrijkdom van kevers als deze bossen verouderen beduidend toenemen.

SUMMARY

The last 20 years 978 beetle species were found inside the National Park Hoge Kempen. This represents about 25% off all species found in Belgium. Carabidae with *Carabus nitens*, the most remarkable species, are mainly found in the dry heath.

As pools and fens are rather acid, they only contain a few species of the family Dytiscidae and Staphylinidae.

Most forests in the National Park are still young. The species richness of these habitats can be expected to increase over the coming years.

REFERENTIES

- CREVECOEUR, L., 2000. Enkele kort-schildkevers van Limburgs hoogveen met vermelding van *Atanygnathus terminalis*, nieuw voor de Benelux. LIKONA-Jaarboek 1999: 49-52.
- DERENNE E., 1963. Catalogue des Coléoptères de Belgique 94 Chrysomelidae. Koninklijke Belgische Vereniging voor Entomologie. 104p.
- KOHLER, F., 2000. Totholzkafer in Naturwaldzellen des nördlichen Rheinlandes. Landesanstalt für Ökologie, Bodemordnung un Forsten / Landesamt für Agrarordnung NRW, LÖBF-Schriftenreihe, Band 18, 351p.
- LAMBRECHTS, J., P. HENDRICKX & P. ENGELN, 2004. Opmeten nulsituatie omgeving ecoduct Kikbeek (E314). Eindverslag, AEOLUS in opdracht van AMINABEL, cel NTMB Brussel. 53p. + bijlage.
- LAMBRECHTS, J., W. VERHEIJEN, J. GABRIËLS, J. GORSSSEN & J. RUTTEN, 2000a. Evaluatie van het actuele heidebeheer op de intrinsieke kwaliteiten voor de fauna. Eindverslag AEOLUS in opdracht van AMINAL Afdeling Natuur Limburg.
- LAMBRECHTS, J., W. VERHEIJEN, J. GORSSSEN, & J. RUTTEN, 2000b. Fauna-elementen op de wegbermen langs de autosnelweg E314. Eindverslag AEOLUS in opdracht van AMINAL Afdeling Natuur Limburg.
- LAMBRECHTS, J., 2002. M.m.v. GABRIËLS, J., M. JANSSEN, E. STASSEN, F. VAN KERKHOVEN, M. INDEHERBERG & W. VERHEIJEN. Onderzoek naar sturing van het beheer van natte heideterreinen. Eindverslag AEOLUS in opdracht van AMINAL Afdeling Natuur Limburg.
- LAMBRECHTS, J., E. STASSEN, M. INDEHERBERG, M. JANSSEN, G. VAN DE GENACHTE & J. GABRIËLS, 2004. De rijke fauna van het mijnterrein van Eisdien-Lanklaar. LIKONA jaarboek 2003: 42-63.
- TURIN, H., 2000. De Nederlandse loopkevers, verspreiding en ecologie (*Coleoptera: Carabidae*). Nederlandse Fauna 3. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV uitgeverij. Leiden. 666p.
- VAN DE GENACHTE, G., N. BAKX, J. LAMBRECHTS, G. PUTZEYS, A. VAN WAUWE & W. VERHEIJEN, 2005. MER grinduitbreiding te As en Maasmechelen door LBU/Algri. AEOLUS.